

RAHMANKUL BERDİBAY'ın, *BAYKAL'DAN BALKAN'A* ADLI ESERİ ÜZERİNE

Mehmet EREN*

Geliş Tarihi: Nisan, 2017

Kabul Tarihi: Ekim, 2017

1. Prof. Dr. Rahmankul Berdibay

Foto 1: Prof. Dr. Rahmankul Berdibay

Rahmankul Berdibay 1927 yılında Türkistan'ın Çimkent şehrinde doğmuştur. Kızılorda şehrindeki Pedagoji Enstitüsünün Filoloji Fakültesini tamamlamıştır. Şu anda Kazak SSCB İlim Akademisinin Edebiyat ve Güzel Sanatlar Enstitüsünde çalışmaktadır. 1954 yılından itibaren Rahmankul Berdibay edebiyat eleştiricisi olarak çalışmalar yapmıştır. Birçok kitap, makale ve eleştiri kitabının yazarıdır: “*Edebiyat ve Hayat* (1964)”, “*Sosrealizm Hakkında* (1966)”, “*Roman ve Çağı* (1967)”, “*Kazak Yazılarındaki Çağdaş Yaşam Tarzları* (1968)”, “*Gülistan Bülbülleri* (1970)”, “*Gelenek Dersleri* (1973)”, “*Kazak Romanı* (1975)”, “*Efsaneden Romana*”, “*Dostluk Gemisinde* (1976)”, “*Yüzyıl İtirafı* (1977)”.

* Yüksek Lisans Öğrencisi; Ardahan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, tekedergisi@gmail.com.

Son zamanlarda Kazak epiğinin sorunlarını araştırmaktadır. Kazak SSCB Yüksek Sovyet tarafından “Takdirname” ödülü verilmiştir.

Akademik Çalışmaları

R. Berdibay, 1950’li yıllarda yazdığı yazılarla edebiyat eleştirmeni olarak tanınır. Kazak edebiyatı alanında 32 kitap, 1200 makale yazmıştır. “*Edebiyat ve Hayat*”, “*Roman ve Zaman*”, “*Kazak Diasporasının Çağdaş Kişisi*”, “*Destandan Romana*”, “*Asırlar Şiiri*”, “*Kazak Tarihi Romanı*” ve “*Yüksek Farz*” gibi monografi ve kitaplarını yazmıştır.

R. Berdibay, “*Tükenmez Hazine*”, “*Kevser Bulak*”, “*Destan - Halk Hazinesi*”, “*Şairlik Geleneği*”, “*Kazak Türk Destanlarının Meseleleri*” gibi araştırmaları Kazak halkının çok büyük destan mirasına ilişkin konuları incelemeye almıştır.

R. Berdibay “*Kazak Tarihi Şiirlerinin Meseleleri*”, “*Folklor Gerçeği*”, “*Kazak Folklor Tarihi*”, “*Kazak Folklorunun Tipolojisi*” gibi temel akademik araştırmaların yapılması için öncü kişiliğe sahiptir.

Kardeş Türk halklarının edebiyatına, manevi ilişkilerine, tarihi bağlarına adadığı “*Gülistan’ın Bülbülleri*”, “*Dostluk Gemisinde*”, “*Baykal’dan Balkan’a*” ve “*Yıldızların Nuru*” kitaplarından bazıları diğer Türk lehçelerinde yayınlanır. Eserlerinden bazıları kronolojik olarak şunlardır:

1. *Yüzyıl İtirafı*, Almatı, 1977.
2. *Kazak Tarihi Romanı*, Almatı, 1979.
3. *Kazak Destanı*, Almatı, 1982.
4. *Sonsuz Hazine*, Almatı, 1983.
5. *Devir Görünüşü*, Almatı, 1985.
6. *Altın Madeni*, Almatı, 1989.
7. *Destan Serveti*, Almatı, 1995.

2. Baykal'dan Balkan'a

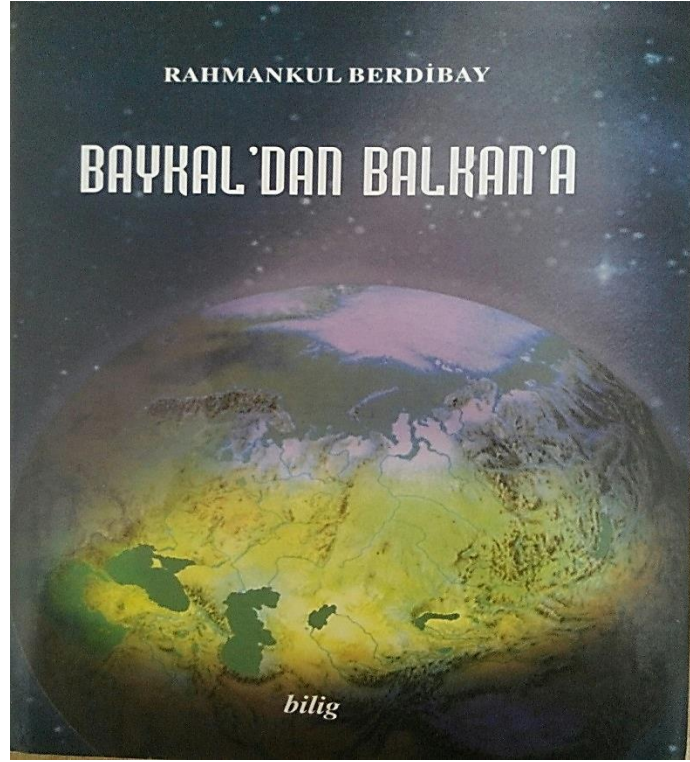

Foto 2: Baykal'dan Balkan'a

Birinci Bölüm

KÖKÜ BİR KARDEŞLER

Saha Diye Bir Halk Var
 Altay Gezisinden Dönerken
 Uygarlığa Katkıda Bulunan Millet
 Destanlarda Saklanan Sır
 Kıtanın Merkezinde
 Közkamanlar
 Bir Kitabın İki Sayfası
 Karakalpak Hazinesi
 Türkmen Destanı
 Ruhu Yıkılmayan Millet
 Nogay Diye Bir Halk Vardı
 Kumuklar
 İkiye Bölünen Ulus
 Azerilerin Azatlığı İçin
 Türk Milletinin Bir Parçası
 Kırım'ın Çileli Kaderi
 Uzakta da Olsa Yakın

İkinci Bölüm

TARİHİN SAYFALARINI ÇEVİRİRSEK

Türk Kağanlığından Türkistan'a
 Başkentle İlgili Sözler
 Dertli Şecere
 Ata Yurdu Özleyen
 Üç Birlik
 Ülküler Aldatmaz

Türk Dünyası halkları ortak bir geçmişe sahip olmakla birlikte, bu alanda çeviri eserlerin azlığından dolayı çok fazla bilgiye ulaşılamamaktadır. Çeviri eserlerden yola çıkılarak eksik bilgiler tamamlanmaya çalışılsa da ihtiyaç tam anlamıyla karşılanamamaktadır. Türk dünyası halklarının birbirine uzak olması, ortak bir çatı altında birleşmemesi, ortak bir alfabenin kullanılmaması, ayrılıkları da beraberinde getirir.

Bu yönden düşünüldüğünde Türk dünyası haklarından bilgi edinilme açısından *Baykal'dan Balkan'a* eseri bir ansiklopedi niteliği taşır. “*Baykal'dan Balkan'a*, Asya Türklüğünü bütün halinde görebilen geniş manada millî bir hassasiyetin ve şuurlu bir dikkatin eseridir.”¹ Bütün Türk Dünyasının açıklaması olan bu eser Türk birliğinin sesidir. Rahmankul Berdibay, bu eserinde gezip gördüğü Türk coğrafyasından hareketle halkların kök birliğine, dil, tarih, edebiyat, folklor, musiki ve yaşam tarzındaki kültür ortaklığına değinmenin yanında ayrılığa sebep olan siyasi tarihin sebeplerine de değinir. Türk Dünyası'nda yüzyıllardır süregelen ve hedefi değişmeyen Türklüğü bölme ve yok etme politikalarının nasıl gerçekleştiğini göstermesi açısından da Türk aydın ve siyasetçilerine hitap eden bir siyasetname ve nasihatname niteliği taşır. Birbirinden ayrı olan bu Türk halkları farklı kimliklerle varlıklarını sürdürür. Fakat farklı kimliklerle varlığını sürdürmelerine rağmen edebiyat, folklor, kültür alanında pek çok örnekle ortak bir kültürel kimliğe sahip oldukları eserde gözler önüne serilir.

Kitabın bölümlerinin içerikleri, yazarın ifadeleri ve yorumlar verilmiştir:

I. BÖLÜM - KÖKÜ BİR KARDEŞLER

Saha Diye Bir Halk Var

Asya kıtasının kuzeydoğu bölgesinde yaşayan bu halk “Yakutistan” diye adlandırılır. Sahaların uzak oluşu, iletişim zorluğu gibi nedenler bu halkın kenara itilmesine, dil ve etnik yapı bakımından geç tanınmasına sebep olur. Sahaların XVIII. asrın sonu ve XIX. asrın başlarında tamamen asimile edilmeleri, ad ve soyadlarının Ruslaştırılması, halkın inançlarına Hristiyan geleneklerinin yerleştirilmesi onları, Türk ve Müslüman dünyasından oldukça uzaklaştırır.

Altay Gezisinden Dönerken

Kazaklara en yakın halklardan biri Altaylılardır. Bazı tarihçilerin ifadelerine göre Altaylılar, Altay ve Kazakistan'ı yurt edinen Türk boylarının çeşitli tayfalarından oluşur. Türk kökenli boylar birliğinin ortak bir adla adlandırıldıkları görülmektedir. Şimdiki Altaylıların etnik yapısında birçok Türk boyunun adına rastlanılmaktadır.

¹ BERDİBAY, R. (1997). *Baykal'dan Balkan'a*. Ankara: Bilig Yayınları.

Uygarlığa Katkıda Bulunan Millet

Uygurlar hakkında araştırmacılar geniş incelemeler yaparak onların etnik yapısı, dili, gelenekleri, kabul ettikleri dinler, geleceğe bıraktıkları maddi, manevi mirasları yönünde önemli bilgiler toplamışlardır. Uygur halkı zengin bir sözlü ve yazılı edebiyata sahiptir.

Destanlarda Saklanan Sır

Hakaslar hakkında “Büyük Sovyet Ansiklopedisi” şöyle söyler: “Hakaslar, Hakas Özerk Bölgesinde, bir kısmı da Tuva Muhtar Cumhuriyeti’nde ve Krasnoyar bölgesinde yaşarlar. 1870 sayımlarına göre nüfusu 67 bindir. Kullandıkları dil Türk lehçelerinin bir koludur. 1917 Rus ihtilaline kadar, Minusin ve Abakan Tatarları veya genel olarak “Türk” adıyla tanınmışlardır”.

Kıtanın Merkezinde

Yeryüzündeki Türklerin bir bölümünü temsil eden Tuvalar (Tobalar) Asya kıtasının tam merkezinde yer almışlardır. Diğer Türklerden çok uzak ve alakasız kaldığı için Tuvaların dili, dini, nesli, aslı hakkında özel araştırmacıların dışında pek fazla bir şey bilinmemektedir.

Közkamanlar

“Közkamanlık” terimi Manas Destanı’nda kullanılan bir terimdir. Közkamanlar aslen Kırgız olsalar da kendi örf - âdetlerini küçük görürler. Kendi milletinin tarihini bilmemek ve bilmek istememek közkamanlığın işaretidir. Onlar dünyadaki güzelliklerin hepsini başka memleketlerde arar, kendi memleketlerinde ise övünülecek ve örnek alınacak hiçbir şeyin olmadığını düşünürler.

Bir Kitabın - İki Sayfası

Türk dünyası topraklarında asırlarca yaşayan büyük medeniyetin varisleri olan kardeş Özbek halkı ile ilişkilerimizin, yeni bir seviye kazanması, bağımsızlığımızın getirmiş olduğu meyvelerden biridir. Halk edebiyatının destan, masal, menkıbe, efsane, hikâye, atasözü gibi türlerinde büyük oranda benzerlik bulunmaktadır. Bunlar halklarımız arasındaki tarihî ve medeni alaka ve bağların güçlü olduğunun ispatıdır.

Karakalpak Hazinesi

Karakalpaklıların XVII. asrın sonlarında XVIII. asrın ortalarına kadar Sırderya boyunda ömür sürdüklerinin bilinmesi kökü bir olan akrabalık sırrını aydınlatmaktadır. Karakalpak sözlü edebiyatlarının diğer Türk halkları ile benzerliği tarihî tekevvününü ortaya koymaktadır.

Türkmen Destanı

Eski şecerelerde Kazak ve Türkmen'in bir atadan çıktığına dair efsane mevcuttur. Türkmen ve Kazak boylarının, aşiretlerinin bazıları İXX. asırlarda Sırderya boylarında Oğuz - Kıpçak birliğine bağlı olduğunu tarihî kaynaklar doğrulamaktadır. İçinde "Korkut" adına bağlı Oğuz Destanı'nın ilk kısımlarında bu devre dair gerçeklere rastlanmaktadır.

Ruhu Yıkılmayan Millet

Tatar adlı Türk ve Moğol boyları arasında VI - IX. asırlardan beri varlıkları bilinmektedir. Altın Ordu Devletini kuran Moğolların içinde de Türk dilli Tatarlar mevcuttur. XII - XIV. asırlarda bu büyük birliğin Kıpçakça konuşan büyük çoğunluğunun içinde de "Tatar" adı çok önemli bir yere sahipti.

Nogay Diye Bir Halk Vardı

Son birkaç asırdan beri sömürge olarak yaşayan Türk halklarının tarihindeki gerçekler üzerinde çok fazla durulmamıştır. Bundan dolayı Nogaylar hakkında yazılıp söylenenler sadece şecere bilgileri vermeden öteye geçmez. Nogay halkının aslı Altın Ordu'nun Hanı Berke zamanında tarih sahnesine çıkmaya başlamıştır ve "Nogay" ismiyle alakalı olduğu söylenmektedir.

Kumuklar

Dağıstan'da yaşayan çeşitli milletler içerisinde Kumuklar ayrı bir yere sahiptir. Kumuklar bu bölgede eskiden beri değerli arazileri mekân tutmuşlardır. Kıpçakçayı konuşan Kumukların eski tarihi ile ilgili araştırmalar oldukça azdır. Kumuklarla alakalı kaynaklar hep Rusçadır.

İkiye Bölünen Ulus

Karaçay ve Balkarların dillerinin de, kaderlerinin de diğer Türk dünyası topluluklarına benzediği aşikârdır. Kafkasya'daki Müslümanların ana yurtlarından kovulmasıyla Karaçaylar Kazakistan'a, Balkarların çoğu da Kırgızistan'a göç etmek zorunda kalmıştır.

Azerilerin Azatlığı İçin

Dünya medeniyet tarihinde Azerbaycan Türklerinin çok önemli bir yeri vardır. Nüfus bakımından en kalabalık Türk halklarından biri sayılan Azerbaycan Türkleri zengin bir tarihe sahiptir. Ne yazık ki, bazı Türk toplulukları gibi Azerbaycan Türkleri de dünyanın değişik yerlerine dağılmıştır. Ana yurttan kalarak, ayrı bir topluluk hâline gelenler ise sadece Azerbaycan Cumhuriyeti'ndeki Azerilerdir.

Türk Milletinin Bir Parçası

Türk halkları içerisinde çok eski bir ulus olan Karayimlerin adı pek duyulmamıştır. Büyük Sovyet Ansiklopedisi'nde Karayimler için Kırım, Ukrayna, Litvanya ve Polonya'da yaşayan küçük halk ifadesi kullanılmaktadır. Karayim dilini, tarihini, kelime, ses, cümle yapısını ve diğer Türk dilleriyle ilişkisini ilk defa araştıran Kazak ilim adamı Kenesbay Musaoğlu'dur.

Kırım'ın Çileli Kaderi

Asırlardır hür olarak yaşayan Kırım Tatarlarının son üç asırlık hayatı içler acısıdır. Bu acı ve işkenceyi açık bir şekilde yazan kitaplar yok denecek kadar azdır. Zorluklara rağmen Kırım Türkleri bağımsızlık için ağır bedeller ödemiş ancak hâlâ bir sonuca varılamamıştır. Bunun en büyük sebeplerinden biri Rusların Türk halklarının arasına ektiği nifak tohumlarındandır.

Uzakta Da Olsa Yakın

Türk halkları arasında asırlardır yıkılmayan ve bayrağı devamlı göklerde dalgalanan Türkiye ile ilgili okunan kitaplardan pek fazla bilgi alınamamıştır. Türk dünyası halkları "Türkiye uluslararası arenada büyük devletlere sırtını dayayarak, Orta Asya ve Kazakistan'ı istila edip, bütün Türklerin lideri olmak istiyor, ama bu isteklerine muvaffak olamadılar" gibi asılsız iddialarla uyutulmuştur.

II. BÖLÜM - TARİHİN SAYFALARINI ÇEVİRİRSEK

Türk Kağanlığından Türkistan'a

Miladi 5 - 8. asırlarda yaşayan ve ünü bütün dünyaya yayılan Türk Hanlığı geleceğe çok değerli eserler bırakmıştır. Bunlar; Moğolistan sınırları içerisinde bulunan Kültigin, Bilge Kağan, Tonyukuk Abideleri kendi devirlerinin tarihini ebedileştiren eserlerdir. Günümüzde ise ortak geçmişi tekrar canlandırmak, dünyaya tanıtmak için hem Türkistan'a hem de diğer Türk dünyası ülkelerine ortak üniversiteler açılmaktadır. Bu üniversiteler sadece bilgi paylaşan değil öğrenci değişimi ile birbirine daha çok bağlı bireyler yetiştirmektedir.

Başkentle İlgili Sözler

Türkistan'la ilgili Fars, Arap, Çin, Moğol, Türk ve Rus kaynaklarında birçok malumat bulunmaktadır. Türkistan X. asra kadar "Yesi" olarak adlandırılmıştır. Daha sonra XII. asırdan itibaren şehrin şöhreti giderek yayılmış, Hoca Ahmet Yesevi'nin hicri 562 (miladi 1166 - 1167) yılında vefat etmesiyle mezarı ziyaret yeri hâline gelmiştir. Böylece küçük kasaba daha sonra şehre dönüşmeye başlamıştır.

Dertli Şecere

Bütün Türk dünyası köklü bir geçmişe sahip olmasına rağmen zaman içerisinde meydana gelen zorunluluk, çaresizliklerden dolayı birbirinden oldukça uzaklaşmıştır. Bunun yanı sıra tarihini yeni nesillere aktaramaz hâle gelmiştir. Bunun nedeni Rusya'nın uygulamış olduğu böl-parçala-yönet politikasıdır. İlk başka alfabe değişikliği ile bütün bağları koparan Ruslar, eğitim politikalarıyla Türk tarihini değil, kendi tarihlerini empoze etmektedirler.

Ata Yurdu Özleyen

Dış ülkelere dağılmış olan Kazakların ata yurduna dönmesi önemli meselelerden biridir. Bu hususu Kazakça yayımlanan gazete ve dergiler son yıllarda her yönüyle ele alarak, deliller getirerek irdelenmiştir. Kazakistan'a gelmek isteyen vatandaşlara her türlü yardım yapılmaktadır.

Üç Birlik

Kazakistan bağımsızlığını ilan ederek anayasayı kabul etmiştir. Kendi ana dilini resmî dil olarak kabul etmiştir. Kültür zenginlikleri yeniden gün yüzüne çıkarılmıştır. Kaybedilen bağlar yeniden oluşturulmaya başlanmıştır. Bu zaman içerisinde Ruslar tarafından her türlü nifak tohumları ekilmiştir. Dini, dili, soyu, bir olan bu halklar çok basit bir bahane ile birbirine düşman edilmektedir.

Ülküler Aldatmaz

Zulmün kurbanı olan ve ata yurdundan kovulan, insani hakları çiğnenen bir halk da Ahıska Türkleridir. Bu halka en acı gelen ve merhametsizliğin en çok arttığı zaman Kasım 1944 tarihidir. 110 bin Ahıska Türkü iki saat içinde evinden, barkından uzaklaştırılarak, soğuk vagonlara kapatılıp Orta Asya'nın çeşitli yerlerine ve Kazakistan'a gönderilmişlerdir.

Baykal'dan Balkan'a eseri Türk Dünyası için bir ansiklopedi niteliği taşımaktadır. Kardeş Türk halklarının geçmiş tarihini öğrenmek adına gelecek nesillere bir kaynak teşkil edeceği kanaatindeyim.